

اعتیاد اینترنتی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان

سوده مقصودی^۱ * سمیرا تندولی^۲

چکیده

هدف اصلی این مقاله، بررسی میزان اعتیاد اینترنتی در میان دختران دبیرستانی شهر کرمان است. از مجموع دانش‌آموزان دختر دبیرستانی این شهر (۱۱۳۰۷)، ۲۰۵ نفر به شیوه نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک انتخاب شده‌اند. این تحقیق به روش پیمایشی انجام گرفته و جهت آزمون فرضیات، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. بر اساس نتایج، ۶۷/۷ درصد افراد از اعتیاد اینترنتی قابل توجه و ۴/۴ درصد از اعتیاد اینترنتی کم دارند. همچنین میان اعتیاد اینترنتی و متغیرهای افسردگی، احساس هیجان‌خواهی، بحران هویت، دلبستگی به خانواده، مشارکت در خانواده، کنترل والدین، انزوای اجتماعی و عدم پایداری به ارزش‌های اخلاقی رابطه معناداری وجود دارد. میان اعتیاد اینترنتی با متغیرهای درون‌گرایی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، سن و وضعیت تحصیلی رابطه‌ای مشاهده نشد. نتایج حاصل از رگرسیون چندمتغیره نشان داد: متغیرهای عدم پایداری به ارزش‌های اخلاقی، افسردگی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی، انزوای اجتماعی و دلبستگی به خانواده می‌توانند ۳۱ درصد اعتیاد به اینترنت را پیش‌بینی کنند. کنترل بیش از حد والدین بیشترین تأثیر و متغیر بحران هویت کمترین تأثیر را دارد.

واژگان کلیدی: اعتیاد اینترنتی، کنترل والدین، افسردگی، بحران هویت و هیجان‌خواهی.

فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی • سال چهارم • شماره چهاردهم • بهار ۹۴ • صص ۲۱۱-۱۸۵

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۶/۱۷ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۳/۱۱/۱

۱. استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان، نویسنده مسئول (maghsoodi299@yahoo.com).
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز (sm.tnd2012@yahoo.com).

مقدمه

از زمانی که پژوهشگران ایرانی در سال ۱۳۷۰ برای اولین بار در ایران توسط مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضی به اینترنت متصل شدند، سال‌ها می‌گذرد. اینترنت نه تنها در کشور ما، بلکه در سایر کشورهای جهان به صورت انفجاری رشد کرده و به وسیله اولین مراکز نظامی، اداری استفاده‌کننده آن، به درون بیشتر رایانه‌های خانگی و مراکز تفریحی کشیده شده است. علی‌رغم تمام ویژگی‌های مهمی که اینترنت به عنوان سریع‌ترین وسیله برای دسترسی به اطلاعات متنوع علمی، پژوهشی و اخبار، سریع‌ترین راه برقراری ارتباط، تجارت و آموزش الکترونیک در بر دارد، نگرانی‌های جدیدی در خصوص نحوه استفاده از اینترنت و تأثیراتی که این فناوری بر جسم و روان انسان‌ها می‌گذارد، مشاهده شده است. این امر باعث شده است که جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و والدین در بسیاری از کشورهای جهان به شدت نگران رشد اعتیاد جدیدی به نام اعتیاد اینترنتی شوند (امینی، ۱۳۸۵: ۴۱).

براساس آمار ارائه شده از سوی پایگاه‌ها و آمارهای اینترنتی که در آمریکا مستقر است، از جمعیت حدود هفت میلیاردی جهان تقریباً دو میلیارد نفر از اینترنت استفاده می‌کنند. براساس گزارش همین پایگاه، ایران با داشتن ۳۳ میلیون و ۲۰۰ کاربر (معادل ۴۳ درصد جمعیت ۷۷ میلیونی خود)، مقام سیزدهم را در جهان به لحاظ تعداد کاربران اینترنت داراست. بدین ترتیب بیش از نیمی از کاربران اینترنت خاورمیانه به ایران اختصاص دارند. از این رو ایران پرکاربردترین کشور خاورمیانه است (خالد و محمدیان، ۱۳۹۲: ۵۶).

آمارهای موجود نشان می‌دهد که بیش از هفت میلیون نفر در جامعه ایران می‌توانند از رایانه استفاده کنند که بخش عمده‌ای از این افراد نوجوانان و جوانان هستند (پورشهریاری، ۱۳۸۶: ۵۱). امروزه ۱۳ درصد دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان از اینترنت برای پژوهش یا انجام تکالیف خویش بهره می‌گیرند. مرکز ملی آموزش و پرورش، سهم دانش‌آموزان مدارس ابتدایی و راهنمایی در استفاده از رایانه را بین ۷۰ تا ۷۴ درصد برآورد کرده است.

همچنین مطالعات یونگ (۱۹۹۹، ۲۰۰۰)، اندرسون^۱ (۲۰۰۱) و کندل^۲ (۱۹۹۸) بر وجود اعتیاد به اینترنت در میان دانش‌آموزان صحنه گذاشته‌اند (خسروجردی، ۱۳۸۸: ۲۱۵).

بررسی مطالعات انجام شده در زمینه اعتیاد به اینترنت نشان می‌دهد که چنین اعتیادی ممکن است باعث انواع مشکلات جسمی و روانی، مانند رفتار وسواسی، پرخاشگری، نشانه‌های خشونت، تغییرات در شخصیت، کاهش احساسات، بیش‌فعالی، اختلالات یادگیری، بلوغ زودرس، رفتار ضد اجتماعی، ازدست دادن قدرت فکر، افزایش نزاع با خانواده، دوستان، معلمان، خستگی، کاهش وزن، کاهش عملکرد تحصیلی، اضطراب، سردرگمی و... شود (Pinar et al., 2013:22).

تحقیق آفونزو^۳ نیز نشان داده است که استفاده بیش از حد از رایانه می‌تواند اختلالی در روابط اجتماعی نوجوانان با همسالان خود و اطرافیان ایجاد کند. روان‌شناسان معتقدند: زمان‌هایی که یک نوجوان در تنهایی و بدون تعامل با دیگران می‌گذراند، می‌تواند مانعی در رشد مهارت‌های اجتماعی او به وجود آورد (پورشهریاری، ۱۳۸۶: ۵۲). محققان متعددی به این نتیجه رسیده‌اند که ارتباطات رایانه‌ای و اینترنت می‌تواند منجر به بحران بین والدین و نوجوانان، بحران در چگونگی استفاده، تنظیم برنامه درسی، شکاف بین انتظارات والدین و نوجوانان و... گردد. این کارشناسان معتقدند: نوجوانی که به استفاده افراطی از اینترنت می‌پردازد، پس از مدتی ارتباط خود را با جهان واقع قطع کرده و دچار انزوا می‌شود. در زمینه استفاده بیش از حد از اینترنت تبعاتی چون ناراحتی‌های جسمی، عدم تمایل به شرکت در کلاس‌های درس، محافل خانوادگی، بی‌توجهی به نظافت شخصی، پرخاشگری و... گزارش شده است (خسروجردی، ۱۳۸۸: ۲۱۳).

از آنجایی که نقش اینترنت در زندگی انسان‌ها پررنگ‌تر می‌شود و افراد بسیاری مجذوب جذابیت‌های آن می‌شوند و با توجه به نتایج مخربی که پدیده اعتیاد به اینترنت بر افراد، به‌ویژه نوجوانان بر جای می‌گذارد، این مقاله در پی پاسخگویی به این سؤال برآمد که چه میزان اعتیاد به اینترنت در بین دختران دبیرستانی شهر کرمان وجود دارد و این میزان تحت تأثیر چه عواملی است. هدف این پژوهش در ابتدا بررسی میزان اعتیاد به اینترنت در میان دانش‌آموزان دختر شهر کرمان است. علاوه بر این، اهداف دیگری نیز مورد توجه

-
1. Anderson
  2. Kandell
  3. Afunzu

بوده‌اند که عبارتند از: ۱. بررسی ارتباط متغیرهای مستقلی چون افسردگی، هیجان‌خواهی، بحران هویت، دلبستگی به خانواده، کنترل والدین، مشارکت در خانواده، انزوای اجتماعی، عدم پایبندی به ارزش‌های اخلاقی، تیپ شخصیتی درون‌گرا با اعتیاد به اینترنت و ۲. بررسی ارتباط متغیرهای دموگرافیکی چون پایگاه اجتماعی، اقتصادی، سن و وضعیت تحصیلی با اعتیاد به اینترنت.

۱. پیشینه تحقیق

۱-۱. تحقیقات داخلی

- در گاهی (۱۳۸۲) در پژوهشی که بر روی چهارصد کاربر اینترنتی در شهر تهران انجام داد، به این نتیجه رسید که بین اعتیاد به اینترنت و برون‌گرایی و دلپذیر بودن رابطه منفی وجود دارد. به عبارت دیگر، از نظر عوامل فردی افرادی که از نظر روان‌شناسی درون‌گرا و دارای مهارت‌های ارتباطی پایین و دارای مشکلات شخصیتی هستند، معمولاً بیشتر جذب اینترنت می‌شوند (عسگری و مرعشیان، ۲۴: ۱۳۸۷).

- بر اساس مطالعه معیدفر، حبیب‌پور و گنجی (۱۳۸۰) در نوجوانان و جوانان ۱۵-۲۵ ساله، داده‌ها نشان داد که استفاده اعتیادی از اینترنت با مسائلی مانند عدم مسئولیت‌پذیری، انزوای اجتماعی، فقدان حمایت اجتماعی، ناکارآمدی تحصیلی و کاری ارتباط مستقیم دارد، اما با احساس خود ارزشی ارتباطی معکوس مشاهده می‌شود (محمدی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۵).

- بر اساس پژوهشی دیگر با عنوان «بررسی میزان شیوع اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با تنهایی و عزت نفس در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران که توسط قاسم‌زاده و همکارانش (۱۳۸۶) انجام گرفت، نشان داده شد که کاربران معتاد به اینترنت به‌طور معناداری تنهاتر از کاربران معمولی و غیرکاربران هستند. شاید تنهایی ناشی از انزوای اجتماعی و فقدان حمایت اجتماعی باعث ایجاد آمادگی در فرد برای ابتلا به اعتیاد به اینترنت می‌شود. همچنین کاربران معتاد به اینترنت نسبت به کاربران معمولی عزت نفس پایین‌تری دارند.

- خسروی در مقایسه رابطه میان سازگاری اجتماعی، اعتیاد به اینترنت و سلامت روان در خانواده‌های نظامی و غیرنظامی بیان داشت که اعضای یک خانواده تحت تأثیر کارکرد

خانواده قرار می‌گیرند و این کارکرد می‌تواند بر سلامت روان؛ سازگاری اجتماعی و اعتیاد به اینترنت تأثیر بگذارد (خسروی، ۱۳۸۷: ۲۹).

- سلطانی و همکارانش در مطالعه خود بر روی ۲۸۰ نفر از کاربران اینترنت کافی نت‌های شهر کرمان، به این نتیجه رسیدند که هویت بر اعتیاد اینترنتی اثر مستقیم و غیرمستقیم دارد. همچنین نتایج این پژوهش اثر مستقیم احساس هیجان خواهی را بر اعتیاد به اینترنت نشان داد (سلطانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹۲).

- حسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) با انجام تحقیق بر روی ۸۰۰ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر استان سمنان نشان دادند که بین اعتیاد به اینترنت و پیشرفت تحصیلی همبستگی معنادار و منفی وجود دارد. همچنین بین دانش‌آموزان دختر و پسر از نظر میزان استفاده از اینترنت تفاوت معناداری وجود داشت و میانگین استفاده از اینترنت در پسران بیشتر از دختران بود (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۹).

- خانجانی (۱۳۹۱) با انجام پژوهشی که در میان ۳۸۴ نفر از نوجوانان دبیرستانی شهر تبریز انجام داد، نشان داد که بین هیجان‌خواهی و اعتیاد به اینترنت رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین بین ریزمقیاس حادثه‌جویی با اعتیاد به اینترنت رابطه منفی و میان تجربه‌جویی و ملال‌پذیری و بازداری‌زدایی با اعتیاد به اینترنت رابطه مثبت وجود دارد (خانجانی، ۱۳۹۱: ۷۵).

۱-۲. تحقیقات خارجی

اعتیاد به اینترنت در سال‌های اولیه به‌عنوان یک اعتیاد کم‌خطر مورد بررسی قرار گرفته بود اما بعد از گذشت مدت زمان نه‌چندان زیادی، به‌علت رشد چشمگیر مبتلایان به این نوع اعتیاد، به شدت در کشورهای جهان شایع شد. از جمله این کشورها می‌توان به چین، آمریکا و آلمان اشاره کرد که به‌علت تعداد بالای کاربران اینترنت دارای بیشترین معنادان به اینترنت هستند (امینی، ۱۳۸۵: ۴۲).

- مطالعات شرا^۱ در سال (۱۹۹۷) در اعتیاد اینترنتی دانش‌جویان نشان داده است که اعتیاد اینترنتی دارای تبعات منفی بر زندگی دانشگاهی، کاری و عملکرد حرفه‌ای بوده است (خسروجردی، ۱۳۸۸: ۲۱۷).

---

1. Scherer

- کرات^۱ و همکاران (۱۹۹۸) در مطالعه‌ای طولی، مدلی ارائه کردند که براساس آن استفاده بیش از اندازه از اینترنت انسان‌ها را از جامعه و ارتباطات اجتماعی واقعی دور می‌کند و با حذف تعاملات اجتماعی و تسلط بر زندگی افراد می‌تواند موجبات احساس تنهایی و افسردگی را فراهم آورد. این نتایج با یافته‌های پیشین در این زمینه همسو بود. مطابق با این مدل، احساس تنهایی یکی از فرآورده‌های استفاده از اینترنت است (سلیمی و همکاران، ۱۳۸۸).

- پژوهش گوستاومش^۲ در سال ۲۰۰۲ نشان داد که ارتباط اینترنتی و میزان استفاده از این فناوری به صورت منفی با ادراک نوجوان در زمینه کیفیت ارتباط با اقوام رابطه دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد: نوجوانانی که معمولاً از اینترنت استفاده می‌کنند با والدین خود مشکل داشتند و این مسئله بر کیفیت ارتباط آنان اثر می‌گذارد (پورشهریاری، ۱۳۸۶: ۵۳).

- در سال (۲۰۰۶) انجمن اینترنت و تلفن همراه هند در یک تحقیق خانگی در ۲۶ شهر این کشور نشان داد که ۳۸ درصد از کاربران اینترنت در نشانه‌هایی از کاربرد افراطی اینترنت (تقریباً هفته‌ای ۸/۲ ساعت) را در خود داشتند. مردان جوان، به ویژه دانشجویان، بخش عمده‌ای از کاربران اینترنت را تشکیل می‌دادند. مردم هند از اینترنت بیشتر برای کارهایی مانند ارسال ایمیل، جست‌وجوی کار، انجام امور بانکی، پرداخت صورتحساب، خرید و فروش سهام و همسریابی استفاده می‌کنند. یانگ^۳ در مطالعه خود درباره معتادان به اینترنت به این نتیجه رسید که افرادی که پایگاه اجتماعی و اقتصادی بالاتری دارند و افرادی که تحصیلات بالاتری دارند، بیشتر در معرض اعتیاد به اینترنت هستند (Yong, 2001).

- نتایج تحقیق انجام شده توسط هاردی^۴ (۲۰۰۷) بر روی ۹۳ زن و ۴۴ مرد در ردیف سنی ۱۸ تا ۲۷ ساله در استرالیا نشان داد که ارتباط مثبت و معناداری میان روان‌رنجور خوبی و اعتیاد به اینترنت وجود دارد همچنین ارتباط منفی و معناداری میان برونگرایی و اعتیاد به اینترنت وجود نداشت (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱).

- لی و ونگ^۴ (۲۰۰۸) به بررسی رابطه بین سن، جنس و پشتوانه خانوادگی پرداختند.

1. Kraat
2. Gustav Mesh
3. Hardie
4. Li & Wang

نتایج نشان داد که بین سن دانش‌آموزان و اعتیاد اینترنتی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. همچنین اعتیاد اینترنتی پسران بیشتر از دختران گزارش شد (محمدی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۷).

- میرکرک و همکاران^۱ (۲۰۰۹) تحقیقی به روش طولی و به مدت یک سال بر روی ۴۴۷ نفر فرد بزرگسال معتاد به اینترنت که ۱۶ ساعت در هفته کار می‌کردند، انجام دادند. براساس نتایج تحقیق آنان، رابطه منفی و معناداری بین ویژگی‌های شخصیتی از جمله توافق، برون‌گرایی و اعتیاد به اینترنت وجود دارد (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۹).

- ونبین (۲۰۱۱) ویژگی‌های شخصیتی ۳۰ نوجوانی را که به شدت به اینترنت معتاد بودند با ۴۳ نوجوان غیرمعتاد مقایسه کردند. نوجوانان معتاد در مقایسه با گروه غیرمعتاد حمایت اجتماعی کمی احساس می‌کردند، برای زندگی هدفی نداشتند و تمایل به پیشرفت در آنان کم بود (Wenbin, 2011).

با توجه به پیشینه تحقیقات انجام گرفته در این زمینه می‌توان گفت: پژوهش‌های خارجی اغلب پیامدهای اعتیاد اینترنتی را بررسی کرده‌اند تا عوامل آن را، اما آن تعدادی هم که بررسی‌هایی انجام داده‌اند، غالباً متغیرهای مستقل به متغیرهای روان‌شناختی چون عزت نفس پایین و درون‌گرا و برون‌گرا بودن محدود شده‌اند. این در حالی است که در پژوهش‌های داخلی نه به پیامدها، بلکه بیشتر به عوامل اجتماعی، مانند برخورداری از حمایت اجتماعی توجه شده است. هیچ پژوهشی یافت نشده که همزمان عوامل روان‌شناختی و جامعه‌شناختی و تأثیر آن دو بر اعتیاد به اینترنت را سنجیده باشد.

۲. مبانی نظری پژوهش

با رشد روزافزون فناوری رسانه‌ای، مخاطب انتخابگر می‌تواند در پی ارضای هر نیاز، دست به گزینش رسانه بزند. بر همین اساس اینترنت این فضای انتخابی را برای مخاطب فراهم ساخته است. در رویکرد استفاده و خرسندی از رسانه یکی از نیازهایی که موجب توجه زیاد مخاطبان به رسانه می‌شود، نیاز اجتماع (گفت‌وگو و تعامل با دیگران) است. معتادان اینترنتی در پی یافتن روابطی فراتر از روابط محدود اجتماعی در دنیای واقعی به محیط مجازی اینترنت وارد می‌شوند. این مخاطبان در پی برقراری ارتباطاتی، فارغ از

---

1. Meerkerk

محدودیت‌های جهانی واقعی هستند. یکی از جنبه‌های اعتیادآور اتاق‌های گفت‌وگو نیز همین مسئله است. برای بسیاری از معتادان همین وابستگی‌های اجتماعی است که باعث می‌شود دوباره به محیط باز گردند (مک کوایل، ۱۳۸۲: ۱۰۵).

۱-۲. نظریه اریکسون^۱

تعریف اریکسون از هویت، همچون نظریه‌اش چند بعدی، گسترده و جامع بود و راهی نزدیک به نیم قرن نظریه‌پردازی در حوزه هویت را باز کرد. تشکیل هویت اغلب کاری دشوار و مملو از اضطراب است. نوجوانان نقش‌ها و ایدئولوژی‌های مختلف را امتحان می‌کنند و می‌کوشند مناسب‌ترین آن را تعیین کنند. افرادی که با احساس نیرومند هویت خود از این مرحله بیرون می‌آیند، با اطمینان و اعتماد کافی با بزرگسالی روبه‌رو می‌شوند. کسانی که نمی‌توانند به هویت منسجم دست یابند، دچار بحران هویت می‌شوند و سردرگمی نقش را آشکار خواهند ساخت. به نظر می‌رسد که آنها نمی‌دانند کیستند، به کجا تعلق دارند یا به کجا می‌خواهند بروند. امکان دارد که آنها از روال زندگی عادی دور شوند. طبق نظر اریکسون، صمیمیت اصیل و واقعی تنها پس از شکل‌گیری هویت ایجاد می‌شود. اریکسون به تأثیر بالقوه گروه همسالان بر رشد هویت در نوجوانی اشاره کرد. او خاطر نشان ساخت که ارتباط زیاد با گروه‌های متعصب یا شمایل فرهنگ عامه می‌تواند، خود در حال رشد را محدود کند. طبق نظر اریکسون، والدین، معلمان و همسالان در توصیف نقش‌ها اهمیتی اساسی دارند. بر این اساس مفهوم خود در نوجوانی مستلزم رها کردن ادراک آینه‌ای خویشتن به سوی هویت مستقل تر فردی است (شولتز، ۱۳۹۰: ۲۵۷). در این حین رسانه‌ها و از جمله اینترنت به بحران هویت دوران نوجوانی دامن بزنند.

۲-۲. نظریه پویایی روانی شخصیت

این نظریه، ریشه‌های اعتیاد فرد به اینترنت را مرتبط با شوک‌های روحی یا کمبودهای عاطفی دوران کودکی، ارتباط با سایر ویژگی‌های خاص شخصیتی و یا سایر اختلالات خلق و خو و گرایش‌های روان‌شناختی ارثی می‌داند. طبق این دیدگاه، بسته به حوادثی که در دوران کودکی برای فرد اتفاق افتاده یا ویژگی‌های شخصیتی که در دوران بلوغ در فرد

---

1. Ericsson

شکل گرفته، فرد برای تقویت یک رفتار اعتیاد آمیز مستعد می‌شود. در این حالت آنچه اهمیت دارد، موضوع یا فعالیت نیست، بلکه فرد و شرایطی است که وی متأثر از آن معتاد می‌شود (همان: ۳۴۱).

۲-۳. فرایندهای بیولوژیکی

اختلالات شیمیایی در مغز و اعصاب، عوامل وراثتی، مادرزادی و... نیز از دلایل روی آوردن افراد به اعتیاد است. در این مورد احتمالاً استفاده فرد از اینترنت باعث تحریک فرایند عصبی - بیولوژیکی می‌شود. تجربه اتصال به منبع نامحدود اطلاعات، احساس ریسک‌پذیری و مخاطره‌جویی، ارتباط با دیگران در اتاق‌های چت، حرکات و تصاویر، صدای موسیقی، تصاویر و مطالب مربوط به پورنوگرافی و خرید آنلاین از جمله عواملی است که باعث تحریک سیستم فرارسان مغز و اعصاب نوجوانان و افزایش فعل و انفعالات شیمیایی می‌شود و نوعی احساس لذت و سرخوشی اعتیادآور را ایجاد می‌کند (فرهمند، ۱۳۸۷: ۱۴).

۲-۴. نظریه کنترل اجتماعی

بر اساس نظریه کنترل اجتماعی هیرشی^۱ عاملی که باعث جلوگیری از رفتارهای انحرافی نوجوانان و جوانان می‌شود، پیوند اجتماعی است. پیوندهای اجتماعی موجه از جمله پیوندهای خانوادگی شامل چهارگروه دلبستگی به دیگران، تعهد به خانواده، شغل و دوستان، مشغولیت و مشارکت مداوم در فعالیت‌های زندگی و اعتقاد به ارزش‌ها و اصول اخلاقی است. ضعف هر یک از این چهار عنصر در فرد می‌تواند موجب بروز رفتارهای انحرافی شود:

- دلبستگی: کسانی که به دیگران دلبستگی و علاقه‌ای ندارند، نگران این نیستند که روابط اجتماعی خود را به خطر اندازند و به همین علت بیشتر احتمال دارد که مرتکب رفتار انحرافی شوند.

- تعهد: هر قدر میزان تعهد فرد نسبت به خانواده، شغل، دوستان و غیره کمتر باشد، احتمال ارتکاب رفتار انحرافی بیشتر خواهد بود.

---

1. Hirschi

- درگیری (مشغولیت): کسانی که مشارکت مداوم در فعالیتهای زندگی، کار، خانواده و غیره نداشته و بیکارند، فرصت بیشتری برای انحراف دارند.
- باور و اعتقاد: اگر فردی اعتقاد قوی به ارزشها و اصول اخلاقی یک گروه نداشته باشد یا به این ارزشها وفادار نباشد، احتمال گرایش وی به رفتار انحرافی بیشتر خواهد بود (همان).
با توجه به ۴ مورد فوق، در این تحقیق از ابعاد دلبستگی به خانواده، مشارکت اجتماعی فرد و همچنین تعهد و کنترل خانواده بر رفتارهای فرد در استفاده از اینترنت استفاده شده است.

۲-۵. تبیین شناختی

همانند دیدگاه روان کاوی، دیدگاه شناختی متوجه فرایندهای درونی است. البته این دیدگاه بیش از آنکه بر امیال، نیازها و انگیزشها تأکید کند، بر اینکه افراد چگونه اطلاعات را کسب کرده و تفسیر می کنند و آنها را در حل مشکلات به کار می گیرند، تأکید دارد. اصولاً دیدگاه شناختی بیشتر به افکار کنونی و شیوههای حل مسئله توجه دارد تا تاریخچه شخصی. در این دیدگاه، اعتیاد به اینترنت برآمده از شناختهای معیوب یا پردازش معیوب شناختی است و درمان آن مبنی بر تصحیح فرایند شناختهای معیوب است (امیدوار و صارمی، ۱۳۸۱: ۱۵۲).

۲-۶. تبیین رفتاری

این دسته نظریات بر پایه مطالعات بی، اف اسکینر^۱ راجع به شرطی شدن عامل یا کنشگر تدوین شده اند. بر اساس این دیدگاه، فرد برای دریافت پاداش وارد اینترنت می شود و چنانچه فرد در زمانهای آتی نیز به این پاداش احساس نیاز کند، احتمالاً به اینترنت روی خواهد آورد. در نتیجه، این روند تقویت شده و همچنان ادامه پیدا می کند (معیدفر و دیگران، ۱۳۸۸: ۴).

۲-۷. تبیین شناختی - رفتاری

طبق این رویکرد، رشد اعتیاد به اینترنت با شرایط روان شناختی قبلی به وجود می آید. در

---

1. B. F. Skinner

اکثر مواقع آسیب‌های این اعتیاد شامل افسردگی، اضطراب اجتماعی و انواع روان‌پریشی‌ها است. هنگامی که فرد در معرض استفاده از اینترنت قرار می‌گیرد، فرایند کاربرد مشکل‌زای اینترنت شروع می‌شود. این آسیب‌شناسی زمینه نوعی آمادگی و تمایل است که موجب شروع استرس می‌شود.

از دیدگاه رفتاری - شناختی نشانه‌های اعتیاد به اینترنت شامل افکار و سواسی درباره اینترنت، کنترل تکانه ضعیف، ناتوانی در متوقف کردن استفاده از اینترنت است. علاوه بر این، هنگامی که تماس برقرار نیست، به فکر اینترنت بودن، پیش‌بینی تماس بعدی با آن، صرف مخارج فراوان درباره اینترنت و کارهای مربوط به آن نیز نشانه‌های دیگر این اختلال هستند (همان: ۶).

۳. چارچوب نظری

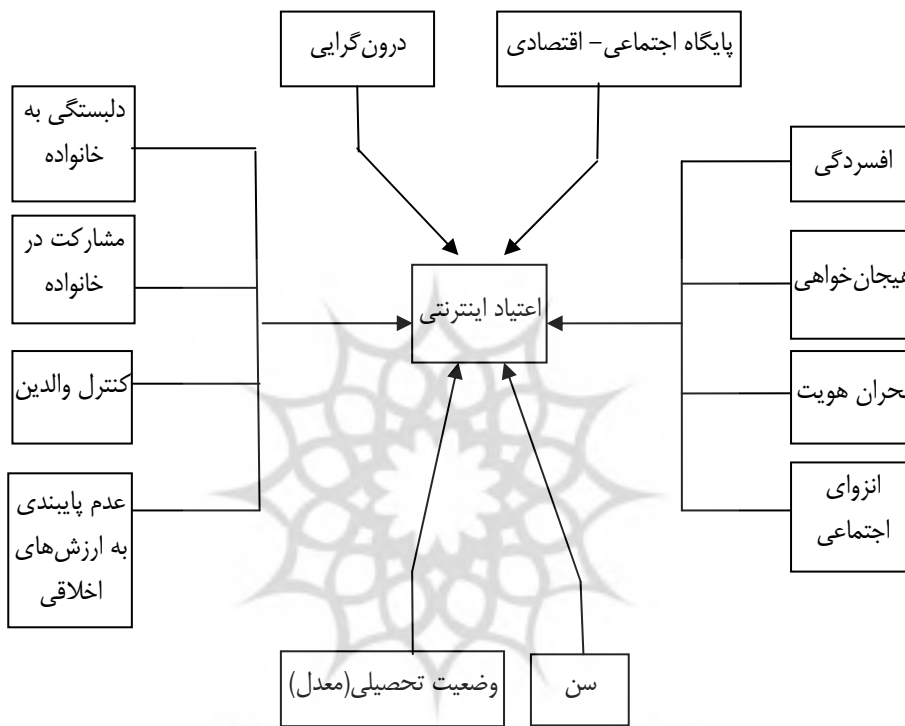
چارچوب نظری تحقیق حاضر به صورت تلفیقی از تئوری‌های مربوطه است که به‌طور خلاصه در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. چارچوب نظری تحقیق

متغیرهای مستقل	فرضیه	نظریه
دلبستگی به خانواده	به نظر می‌رسد بین دلبستگی به خانواده و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه کنترل اجتماعی
مشارکت در خانواده	به نظر می‌رسد بین مشارکت فرد در خانواده و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه کنترل اجتماعی
کنترل والدین	به نظر می‌رسد بین کنترل والدین و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه کنترل اجتماعی
هیجان خواهی	به نظر می‌رسد بین احساس هیجان خواهی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	تبیین‌های بیولوژیکی
بحران هویت	به نظر می‌رسد بین بحران هویت و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه اریکسون
درون‌گرایی	به نظر می‌رسد بین درون‌گرایی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه پویایی روانی و شخصیت
افسردگی	به نظر می‌رسد بین افسردگی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه پویایی روانی و شخصیت
انزوای اجتماعی	به نظر می‌رسد بین انزوای اجتماعی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	تبیین‌های شناختی - رفتاری
پایگاه اقتصادی	به نظر می‌رسد بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه یانگ
سن	به نظر می‌رسد بین سن و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه لی ژی وانگ
معدل	به نظر می‌رسد بین معدل و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	مطالعه گنجی و معیدفر
عدم پابندی به ارزش‌های اخلاقی	به نظر می‌رسد بین عدم پابندی به ارزش‌های اخلاقی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد.	نظریه کنترل اجتماعی

۴. مدل تحلیلی

در اینجا با استفاده از چارچوب تئوریک، فرضیه‌های اساسی تحقیق، متغیرها و روابط میان آنها در نمودار زیر نشان داده شده است:

نمودار ۱. عوامل مؤثر بر اعتیاد اینترنتی

۵. روش تحقیق

این تحقیق به روش پیمایش اجتماعی انجام گرفته است. ابتدا منابع موجود در زمینه موضوع پژوهش به روش اسنادی و بررسی ادبیات موضوع جمع‌آوری شده و چارچوب نظری تهیه شده است. سپس متغیرها و شاخص‌ها بر اساس چارچوب نظری تعیین و اطلاعات مورد نیاز به وسیله پرسشنامه جمع‌آوری شده‌اند. نحوه سنجش هر یک از متغیرهای تحقیق با استفاده از سؤالات باز و بسته و طیف‌های مجموع نمرات لیکرت انجام شده است. در مرحله بعد اطلاعات موجود با استفاده از نرم‌افزار SPSS ۱۶ و با توجه به سطح سنجش در دو

سطح توصیف و تحلیل پردازش شده است. در سطح توصیف از توزیع فراوانی (جدول‌های یک‌بعدی و دوبعدی) و در سطح تحلیل از آزمون‌های همبستگی، معادله رگرسیونی و تحلیل مسیر استفاده شده است.

جامعه آماری پژوهش حاضر کل دختران دانش‌آموز مقطع دبیرستان شهر کرمان در سال ۱۳۹۲ است که با مراجعه به سازمان آموزش و پرورش ناحیه یک و دو این شهر چارچوب آماری پژوهش مشخص شد. بر اساس آمار ارائه شده از سوی سازمان آموزش و پرورش شهر کرمان، تعداد کل دانش‌آموزان دختر مدارس ناحیه یک کرمان ۵۷۴۷ نفر و دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های ناحیه دو کرمان ۵۵۶۰ نفر برآورد شده است.

جهت انتخاب نمونه از شیوه نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. به این معنی که از میان مدارس ناحیه یک و دو شهر کرمان دو مدرسه دولتی با عنوان دبیرستان دوازده فروردین (ناحیه ۱) و دبیرستان پروین اعتصامی (ناحیه ۲) و سپس دو مدرسه غیردولتی - غیر انتفاعی با نام‌های ایران‌زمین (ناحیه ۱) و شهید مهدوی (ناحیه ۲) انتخاب شده‌اند. با بهره‌گیری از فرمول کوکران، حجم نمونه پژوهش ۲۰۵ نفر از دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان است که از میان دو مدرسه دولتی و دو مدرسه غیردولتی به شیوه تصادفی سیستماتیک توسط محقق انتخاب شده‌اند.

اطلاعات این پژوهش از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. پرسشنامه شامل دو بخش است: بخش اول به سنجش متغیر وابسته (میزان اعتیاد به اینترنت) پرداخته و در بخش دوم متغیرهای مستقل مورد سنجش قرار گرفته‌اند.

برای سنجش اعتیاد اینترنتی از مقولاتی مانند، میزان ساعات استفاده از اینترنت، احساس رضایتمندی در هنگام کار با رایانه، غیبت از جمع خانواده و دوستان، احساس افسردگی و اختلالات عاطفی، دروغ گفتن به خانواده در مورد این نوع فعالیت‌ها، افت تحصیلی در مدرسه، کاهش میزان فعایت‌های فیزیکی، ایجاد تغییرات فاحش در سبک زندگی، صرف اوقات بیشتر با اینترنت، عدم توجه به سلامت جسمانی، علائم اضطراب و بی‌حوصلگی و غفلت از تعهدات شخصی استفاده شد. برای اندازه‌گیری کنترل خانواده سؤالاتی مانند «اگر دیروقت به منزل برگردم با عصبانیت شدید والدینم روبه‌رو می‌شوم» و «مرتب مورد سرزنش قرار می‌گیرم» بیان شد. متغیر افسردگی براساس مقولاتی چون یأس و احساس بی‌ارزشی، خیالات خودکشی، احساس گناه و خستگی، تاریک‌بینی آینده،

نگرانی، بی‌علاقگی، کاهش خواب و وزن، غمگینی و احساس گریه کردن، کم شدن تمرکز وافت در انجام فعالیت‌ها مورد سنجش قرار گرفت و سؤالاتی نظیر «کارهایم را به کندی انجام می‌دهم» و «از خودم مأیوس شده‌ام» مطرح شد. همچنین برای بحران هویت سؤالاتی چون «دوست دارم لباس جنس مخالف را بپوشم» و «اصلاً نمی‌دانم خداوند چرا من را آفریده است» بیان شد.

از سوی دیگر احساس دل‌بستگی به خانواده با سؤالاتی نظیر «اگر مدتی دور از خانواده‌ام باشم، احساس دل‌تنگی عجیبی می‌کنم» و «بیشتر اوقاتم را تنها در اتاقم سپری می‌کنم»، مطرح شد. متغیر پایداری به ارزش‌های اخلاقی با سؤالاتی مانند «گاه پیش آمده، وسوسه شده‌ام به سایت‌های غیراخلاقی سر بزنم» و «مثل سایر دانش‌آموزان برایم پیش آمده در امتحانات تقلب کنم» سنجیده شد. انزوای اجتماعی نیز با سؤالاتی نظیر «به بودن با دیگران نیاز چندانی ندارم» و بیشتر وقتم را با دوستانم سپری می‌کنم» بیان شد. همچنین برای درون‌گرایی سؤالاتی چون «هنگامی که بچه بودید دوست داشتید تنها بازی کنید یا با بچه‌های دیگر» و «اصلاً میل به صحبت کردن در یک جمع نیستم» بیان شد. علاوه بر آن مشارکت در خانواده با سؤالاتی مانند «در خرید و نظافت منزل کمک می‌کنم» و «همیشه نظراتم را با خانواده‌ام در میان می‌گذارم» سنجیده شد. پایگاه اجتماعی و اقتصادی نیز براساس مؤلفه‌های، میزان درآمد والدین، سطح تحصیلات، شغل والدین و محل سکونت مورد سنجش قرار گرفت.

جهت اعتبار تحقیق از اعتبار صوری استفاده شد، بدین ترتیب که پرسشنامه‌ها قبل از جمع‌آوری نهایی در اختیار اساتید و کارشناسان مربوطه قرار گرفت که آن را معتبر تلقی کردند. از سوی دیگر جهت تعیین پایایی تحقیق از نرم‌افزار SPSS و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد.

جدول ۲. میزان پایایی متغیرهای تحقیق

مقدار آلفای کرونباخ	نام متغیر
٪ ۸۱	اعتیاد اینترنتی
٪ ۶۵	افسردگی
٪ ۵۹	هیجان‌خواهی
٪ ۶۰	بحران هویت
٪ ۶۵	دلبستگی به خانواده
٪ ۸۶	مشارکت در خانواده
٪ ۶۵	کنترل خانواده
٪ ۷۰	انزوای اجتماعی
٪ ۵۲	عدم پایبندی به ارزش‌های اخلاقی
٪ ۶۲	درون‌گرایی
٪ ۷۷	پایگاه اجتماعی - اقتصادی

مقدار آلفای کرونباخ برای متغیر وابسته و متغیرهای مستقل به شرح جدول فوق محاسبه شد. از آنجا که نمره آنها همگی بالای ۵۰٪ است، نشان‌دهنده همسازی درونی معرف‌هاست.

۶. یافته‌های تحقیق

۶-۱. نتایج حاصل از جداول یک‌بعدی

نتایج پژوهش نشان داد که اکثر دانش‌آموزان (۶۷/۷ درصد) اعتیاد زیادی به اینترنت داشتند. تنها ۴/۴ درصد از اعتیاد کمی برخوردار بودند. همچنین میزان ابتلا به افسردگی ۵۴/۲ درصد، میزان احساس هیجان‌خواهی ۳۴ درصد و بحران هویت ۴۸/۳ درصد از دانش‌آموزان در حد زیادی بوده است. این در حالی بود که میزان افسردگی ۴/۹ درصد، احساس هیجان‌خواهی ۰/۵ درصد و میزان بحران هویت ۴/۹ درصد کم بوده است. یافته‌ها بیانگر آن است که ۴۰ درصد دانش‌آموزان دلبستگی کمی به خانواده خود دارند. همچنین ۶۳ درصد از آنان در خانواده خود مشارکت می‌کردند. بیشترین میزان کنترل والدین در حد متوسط (۵۰/۷) بود و ۲/۹ درصد کنترل کمی بر فرزندان خود اعمال می‌کردند. در توزیع متغیر انزوای اجتماعی نیز ۶۰/۴ درصد از آنان منزوی بودند و در ۴۰/۳ درصد آنان میزان پایبندی اخلاقی بالایی مشاهده شد. علاوه بر آن، ۵۱/۷ درصد از دانش‌آموزان در حد

متوسط درون گرا بودند. از نظر وضعیت طبقاتی نیز ۸۷ درصد از دانش آموزان از پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالایی برخوردار بوده اند و ۰/۵ درصد پایگاه خیلی پایینی داشته اند.

جدول ۳. توصیف متغیر اعتیاد به اینترنت

اعتیاد به اینترنت	فراوانی	درصد
خیلی کم	۴	۲
کم	۹	۲/۴
متوسط	۲۷	۱۳/۲
زیاد	۱۳۹	۶۷/۷
خیلی زیاد	۲۶	۱۲/۷
جمع	۲۰۵	۱۰۰

چنانکه جدول فوق نشان می دهد، بیشتر دانش آموزان نمونه، در تحقیق حاضر دچار اعتیاد اینترنتی زیادی هستند. از آنجا که سطح سنجش متغیرها فاصله ای بود، از آزمون همبستگی پیرسون بهره گرفته شده است. نتایج این آزمون در جدول زیر آمده است.

جدول ۴. خلاصه ای از نتایج حاصل از آزمون فرضیات

میزان اعتیاد به اینترنت		متغیرهای مستقل
سطح معناداری	همبستگی	
۰/۰۰۱	۰/۳۷۰	افسردگی
۰/۰۰۱	۰/۳۰۲	هیجان خواهی
۰/۰۰۱	۰/۳۰۲	بحران هویت
۰/۰۰۱	- ۰/۳۸۸	دلبستگی به خانواده
۰/۰۰۱	- ۰/۲۴۷	مشارکت در خانواده
۰/۰۱۸	۰/۱۶۵	کنترل والدین
۰/۰۰۱	۰/۳۰۴	انزوای اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۴۵۱	عدم پابندی به ارزش های اخلاقی
۰/۵۱۹	- ۰/۰۴۵	درون گرایی
۰/۱۹۳	۰/۰۹۱	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
۰/۴۱۹	۰/۰۵۷	سن
۰/۷۱۰	۰/۰۲۸	وضعیت تحصیلی

۲-۶. آزمون فرضیه‌های تحقیق

- بین افسردگی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: بر اساس نتایج حاصل از آزمون پیرسون $P = 0/370$ و معناداری کوچک‌تر از $0/05$ است. بر این اساس بین افسردگی و اعتیاد اینترنتی رابطه معناداری وجود دارد و رابطه بین این دو متغیر مستقیم است. بدین معنی، افرادی که افسردگی زیادی دارند، بیشتر به اینترنت وابستگی پیدا می‌کنند. میزان بالای افسردگی دانش‌آموزان نیز این نکته را اثبات می‌کند.

- بین هیجان‌خواهی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: هر چه میزان هیجان‌خواهی فرد بیشتر باشد، میزان اعتیاد به اینترنت او بیشتر می‌شود. هیجان‌خواهی یکی از عوامل اعتیاد افراد به اینترنت است. بر اساس آزمون همبستگی پیرسون، بین دو متغیر احساس هیجان‌خواهی و اعتیاد به اینترنت رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد، چراکه $P = 0/302$ و معناداری کوچک‌تر از $0/05$ است. میزان بالای هیجان‌خواهی در این نمونه نیز حائز اهمیت است.

- بین بحران هویت و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین دو متغیر بحران هویت و اعتیاد اینترنتی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد، چراکه $P = 0/302$ و معناداری کوچک‌تر از $0/05$ است. به این معنی که در نمونه حاضر هر چه افراد بیشتر دچار بحران هویت باشند، میزان اعتیاد اینترنتی آنان نیز بیشتر است.

- بین دلبستگی به خانواده و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که رابطه بین این دو متغیر معنادار و معکوس است، چراکه $P = -0/388$ و معناداری کوچک‌تر از $0/05$ است. بر این اساس هر چه افراد دلبستگی بیشتری به خانواده داشته باشند، از میزان اعتیاد اینترنتی آنان کاسته می‌شود. این در حالی است که تعداد نسبتاً زیادی دلبستگی چندانی به خانواده ندارند.

- بین مشارکت در خانواده و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: بر اساس نتایج حاصل از آزمون، همبستگی پیرسون $P = -0/247$ و معناداری کوچک‌تر از $0/05$ است که نشان می‌دهد بین دو متغیر مشارکت در خانواده و اعتیاد اینترنتی رابطه معکوس و معناداری وجود دارد.

- بین کنترل والدین و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: بر اساس نتایج حاصل از

آزمون پیرسون، بین دو متغیر کنترل والدین و اعتیاد اینترنتی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد، چراکه $P = 0/165$ و معناداری کوچکتر از $0/05$ است. بر این اساس هر چه کنترل والدین بر فرزندان بیشتر باشد، احتمال اعتیاد اینترنتی آنان نیز بیشتر می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشتر والدین کنترل شدیدی روی دختران خود دارند که این امر هم در این پژوهش و هم در تئوری‌های قبل نیز اثبات کرد که کنترل شدید، فرد را به سمت این اعتیاد سوق می‌دهد.

- بین انزوای اجتماعی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که افراد منزوی بیشتر در معرض اعتیاد اینترنتی قرار می‌گیرند، چراکه $P = 0/304$ و معناداری کوچکتر از $0/05$ است. بر این اساس رابطه مستقیم و معناداری میان دو متغیر انزوای اجتماعی و اعتیاد اینترنتی وجود دارد. نکته حائز اهمیت اینکه 60 درصد دانش‌آموزان منزوی هستند که آمار کمی نیست.

- بین عدم پایداری به ارزش‌های اخلاقی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد: بر این اساس هر چه پایداری افراد به ارزش‌های اخلاقی بیشتر باشد، از میزان اعتیاد اینترنتی کاسته می‌شود. رابطه بین این متغیر و متغیر وابسته نیز مستقیم و معنادار است، چراکه $P = 0/451$ و معناداری کوچکتر از $0/05$ است.

- بین درون‌گرایی و اعتیاد اینترنتی رابطه معناداری وجود دارد: اگرچه تحقیق در گاهی (۱۳۸۲) بر روی چهارصد کاربر اینترنت نشان داد که افراد درون‌نگرا بیشتر جذب اینترنت می‌شوند، اما در تحقیق حاضر رابطه معناداری میان درون‌گرایی و اعتیاد اینترنتی مشاهده نشده، چراکه $P = -0/045$ و معناداری بزرگتر از $0/05$ است.

- بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود ندارد: یانگ در تحقیق خود عنوان می‌کند که افراد با پایگاه اجتماعی و اقتصادی بالا بیشتر در معرض اعتیاد اینترنتی هستند، اما نتایج این تحقیق نشان داد که بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد، چراکه $P = 0/091$ و معناداری بزرگتر از $0/05$ است. در حقیقت این اعتیاد در این نمونه فقط مختص پایگاه‌های بالا نبوده است، بلکه در هر طبقه‌ای مشاهده شده است.

- بین سن و اعتیاد اینترنتی رابطه معناداری وجود دارد: اگرچه وانگ در پژوهش خود بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی اثبات کرد که بین سن و اعتیاد اینترنتی رابطه وجود دارد، اما نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد: بین سن دانش‌آموزان و اعتیاد اینترنتی رابطه

اعتیاد اینترنتی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان ۲۰۳

معناداری وجود ندارد ($P=0/057$ و معناداری بزرگ‌تر از $0/05$ است).

- بین وضعیت تحصیلی و اعتیاد اینترنتی رابطه معناداری وجود دارد: از آنجا که $P=0/028$ و معناداری بزرگ‌تر از $0/05$ است، بین دو متغیر مطرح شده هیچ ارتباطی وجود ندارد.

جدول ۵. نتایج حاصل از آزمون رگرسیون

R ² (adj)	R ²	R	p	t	ضریب استاندارد شده Beta	ضریب استاندارد نشده		متغیرهای پیش‌بین
						خطای معیار	ضریب B	
۰/۳۹۸	۰/۳۱۷	۰/۵۶۳	۰/۲۷۶	۱/۰۹۲	-	۰/۵۷۷	۰/۶۳۰	ثابت
			<۰/۰۰۱	۳/۷۰۳	۰/۲۶۰	۰/۰۵۲	۰/۱۹۴	پایبندی به ارزش‌های اخلاقی
			۰/۰۰۹	۲/۶۴۹	-۰/۱۸۴	۰/۰۶۰	-۰/۱۵۹	دلبستگی به خانواده
			۰/۰۰۵	۲/۸۵۹	۰/۱۹۱	۰/۰۵۹	۰/۱۶۹	افسردگی
			۰/۰۰۶	۲/۷۷۵	۰/۱۸۵	۰/۰۶۶	۰/۱۸۳	انزوای اجتماعی
			۰/۰۲۱	۲/۳۲۰	۰/۱۴۸	۰/۱۱۸	۰/۲۷۴	پایگاه اجتماعی و اقتصادی

بر اساس فرضیه، متغیرهای افسردگی، احساس هیجان‌خواهی، بحران هویت، دلبستگی به خانواده، مشارکت در خانواده، کنترل والدین، انزوای اجتماعی، عدم پایبندی به ارزش‌های اخلاقی، درون‌گرایی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی می‌توانند اعتیاد به اینترنت را پیش‌بینی کنند. برای بررسی رابطه خطی بین متغیرهای پیش‌بین (متغیرهای گفته شده) و متغیر ملاک اعتیاد به اینترنت از رگرسیون چند متغیره به روش stepwise استفاده شده است. همچنین برای بررسی نوع رابطه از رگرسیون هم‌زمان استفاده شده است. بر اساس نتایج رگرسیون هم‌زمان متغیرهای پایبندی به ارزش‌های اخلاقی، افسردگی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی و انزوای اجتماعی به صورت مثبت اعتیاد به اینترنت را پیش‌بینی می‌کنند و اثر افزایشی دارند، اما متغیر دلبستگی به خانواده، به صورت منفی اعتیاد به اینترنت را پیش‌بینی می‌کنند و اثر

کاهش داده است. به علاوه، دیگر متغیرها معنادار نیستند ($P > 0.05$)؛ نمی‌توانند اعتیاد به اینترنت را پیش‌بینی کنند و در مدل رگرسیونی آورده نشده‌اند. بر اساس مقدار R^2 ، ۳۱ درصد از تغییرات اعتیاد به اینترنت توسط این متغیرها پیش‌بینی می‌شود. مدل رگرسیونی مورد نظر به صورت زیر است:

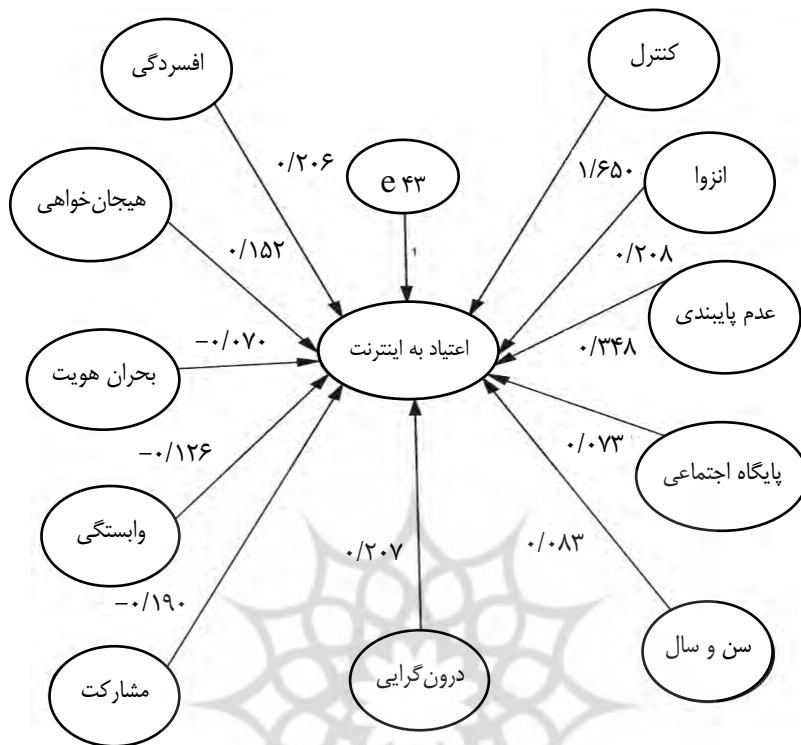
$$\text{دلستگی به خانواده} \times 0.159 + \text{پابندی به ارزش‌های اخلاقی} \times 0.194 + 0.630 = \text{اعتیاد به اینترنت} \\ \text{پایگاه اجتماعی و اقتصادی} \times 0.274 + \text{انزوای اجتماعی} \times 0.183 + \text{افسردگی} \times 0.169$$

۳-۶. تحلیل مسیر

نمودار ۱ ترسیم مسیری است که برای متغیر اعتیاد به اینترنت توضیح داده می‌شود و براساس سؤالات پرسشنامه ارائه شده است. در این نمودار متغیرهای مستقل که سؤال‌های جواب داده شده در پرسشنامه هستند و متغیرهای پنهان (دایره و بیضی) وجود دارند که این متغیرهای پنهان با استفاده از متغیرهای مشاهده شده تخمین زده می‌شوند (تحلیل عاملی). سپس با استفاده از تخمین متغیرهای پنهان، ضرایب اثرات متغیرهای مستقل (افسردگی، هیجان‌خواهی، بحران هویت، وابستگی، مشارکت، کنترل، انزوا، عدم پابندی، پایگاه اجتماعی، سن و سال و درون‌گرایی) روی متغیر وابسته (اعتیاد به اینترنت) به دست می‌آید. نتایج زیر با استفاده از نرم‌افزار AMOS به دست آمده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اعتیاد اینترنتی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان ۲۰۵

نمودار ۱. معادله ساختاری

جدول ۶. ضرایب رگرسیونی استاندارد

برآورد اثرها			
۰/۲۰۶	افسردگی	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۱۵۲	هیجان خواهی	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۰۷۰	بحران هویت	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۱۲۶	وابستگی	<---	اعتیاد به اینترنت
-۰/۱۹۰	مشارکت	<---	اعتیاد به اینترنت
۱/۶۵۰	کنترل	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۲۰۸	انزوا	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۳۴۸	عدم پابندی	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۰۷۳	پایگاه اجتماعی	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۰۸۳	سن و سال	<---	اعتیاد به اینترنت
۰/۲۰۷	درون‌گرایی	<---	اعتیاد به اینترنت

در جدول ۶ ضرایب استاندارد رگرسیونی برای تمام متغیرهای آورده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، برای متغیر وابسته اعتیاد به اینترنت، کنترل شدید والدین بیشترین تأثیر را دارد و متغیر بحران هویت کمترین تأثیر را در اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان دارد. معادله ساختاری به صورت زیر درمی‌آید:

$$\text{وابستگی}^* = 0/126 - \text{بحران هویت}^* - 0/070 - \text{هیجان خواهی}^* + 0/152 + \text{افسردگی}^* - 0/206 = \text{اعتیاد به اینترنت}$$

$$\text{پایگاه اجتماعی}^* + 0/73 + \text{عدم پابندی}^* + 0/348 + \text{انزوای}^* + 0/208 + \text{کنترل}^* + 1/650 + \text{مشارکت}^* - 0/190 - \text{درون‌گرایی}^* + 0/207 + \text{سن و سال}^* + 0/83$$

با توجه به مدل ساختاری بالا و ضرایب داده شده برای هر متغیر نتیجه می‌گیریم که هر چه درون‌گرایی، سن و سال و تحصیلات، پایگاه اجتماعی، عدم پابندی به ارزش‌های اخلاقی، انزوای اجتماعی، کنترل‌های شدید والدین، هیجان‌خواهی و افسردگی در فرد بیشتر باشد، احتمال اعتیاد به اینترنت نیز بیشتر می‌شود. اما اگر مشارکت در خانواده، وابستگی به خانواده بیشتر باشد، احتمال اعتیاد به اینترنت در فرد کمتر خواهد بود.

جدول ۷. برازش مدل

مدل	تعداد پارامترها	آماره خی ۲	درجه آزادی	مقدار p	درجه آزادی/خی ۲
مدل تعریف شده	۱۵۲	۱۹۰۵/۶۳۶	۹۷۵	۰/۰	۱/۹۵۴

در جدول برازش مدل از آنجایی که مقدار p کمتر از مقدار α (۰/۰۵) است، فرض معنادار بودن مدل تعریف شده برقرار بوده و مدل تعریف شده مدلی درست است.

۷. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر نشان می‌دهد که درصد قابل توجهی (۶۷/۷ درصد) از دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان وابستگی زیادی به اینترنت داشته‌اند. همچنین بر اساس آزمون همبستگی پیرسون، رابطه معکوس و معناداری میان اعتیاد به اینترنت با مشارکت در خانواده و دل‌بستگی به خانواده مشاهده شد. به این معنی که افرادی که مشارکت و دل‌بستگی کمتری به خانواده خود دارند، گرایش بیشتری به استفاده از اینترنت از خود نشان می‌دهند و این مسئله موجب اعتیاد اینترنتی آنان می‌گردد. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که روابط خانوادگی و صمیمیت فرزندان با والدین می‌تواند، نقش بسزایی در کاهش این پدیده

مدرن و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی آن ایفا کند. همچنین دانش‌آموزانی که احساس هیجان‌خواهی، افسردگی، بحران هویت، انزوای اجتماعی دارند و از عدم پایداری به ارزش‌های اخلاقی برخوردار بوده‌اند، بیشتر دچار اعتیاد به اینترنت شده‌اند. در بررسی متغیر انزوای اجتماعی ۶۰/۴ درصد از دانش‌آموزان نمونه منزوی بودند. در پژوهش حاضر ارتباط مستقیم و معنادار انزوای اجتماعی با اعتیاد به اینترنت به اثبات رسید.

یافته‌ها نشان داد که انزوای اجتماعی عاملی برای گرایش هرچه بیشتر دانش‌آموزان به اعتیاد به اینترنت است. همچنین ۵۰/۲ درصد از افراد نمونه دچار مشکل افسردگی بوده‌اند و اینترنت را راهی برای فرار از مشکلات و دغدغه‌های خود تلقی می‌کردند. نتایج تحقیقات گذشته نشان داده بود که ارتباط مستقیم و معناداری میان درون‌گرایی و اعتیاد به اینترنت وجود دارد، اما در تحقیق حاضر هیچ ارتباط معناداری در میان درون‌گرایی و اعتیاد به اینترنت مشاهده نشد. نکته حائز اهمیت اینکه نتایج این تحقیق نشان داد: کنترل بیش از اندازه والدین، نه تنها سبب جلوگیری دختران دبیرستانی از ابتلا به اعتیاد اینترنتی نشده، بلکه سبب افزایش وابستگی آنان به اینترنت شده است. همچنین بر اساس تحلیل مسیر انجام گرفته، کنترل بیش از اندازه والدین، بیشترین تأثیر را بر اعتیاد اینترنتی می‌گذارد. از این رو شناخت آگاهانه و عکس‌العمل درست خانواده به مثابه مهم‌ترین نهاد اجتماعی می‌تواند سبب حفاظت فرزندان از این پدیده مدرن گردد. بر خلاف نتایج یانگ که بیان می‌داشت ارتباطی معنادار میان اعتیاد اینترنتی با پایگاه اجتماعی و اقتصادی و تحصیلات وجود دارد، در پژوهش حاضر هیچ ارتباطی میان متغیر اعتیاد اینترنتی با پایگاه اجتماعی و اقتصادی افراد، سن و وضعیت تحصیلی مشاهده نشده است. نتایج رگرسیون چند متغیره هم بیانگر آن است که می‌توان ۳۱ درصد از تغییرات اعتیاد به اینترنت را توسط متغیرهای دل‌بستگی به خانواده، عدم پایداری به ارزش‌های اخلاقی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، انزوای اجتماعی و افسردگی پیش‌بینی کرد.

دانش‌آموزان کلید پیشرفت و با ارزش‌ترین سرمایه‌های جامعه ایرانی هستند که با حضور فعال و مشارکت خود در عرصه‌های مختلف علمی، فرهنگی و... در تحقق آرمان‌های پیشرفت کشور نقش اساسی ایفا می‌کنند. با توجه به تأثیرات مخربی که اعتیاد اینترنتی بر عملکرد ذهنی، روانی و اجتماعی دانش‌آموزان می‌گذارد، باید با آگاه‌سازی والدین، مربیان مدارس و سازمان آموزش و پرورش در جهت جلوگیری از شیوع این

پدیده مدرن اقدامات مؤثری به عمل آورد. علاوه بر آن، ایجاد امکانات مناسب تفریحی در جهت پر کردن اوقات فراغت دانش آموزان می تواند نقش مؤثری در کاهش اعتیاد به اینترنت ایفا کند. بنابراین مسئولان کشور باید با ایجاد برنامه ریزی در جهت ایجاد امکانات تفریحی و ورزشی مناسب اقدام کنند. بر اساس نتایج پیشنهاد می شود که والدین نظارت و راهنمایی دلسوزانه را جایگزین کنترل های سختگیرانه نمایند تا بین فرزندان ارتباطی حاکی از اعتماد و دوستی ایجاد شود. رسانه های جمعی نیز باید با تولید فیلم ها و برنامه های مناسب در خصوص اعتیاد به اینترنت، نوجوانان و والدین آنان را از مضرات آن آگاه کرده و شیوه صحیح استفاده از اینترنت را در جامعه ترویج دهند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

۱. امینی، محمدصادق (۱۳۸۵). «اعتیاد اینترنتی پدیده مخرب قرن ۱۲»، مجله گزارش، شماره ۱۷۲ و ۱۷۳.
۲. امیدوار، احمدعلی و علی اکبر صارمی (۱۳۸۱). اعتیاد به اینترنت (توصیف، سبب‌شناسی، پیشگیری و درمان و مقیاس‌های سنجش اعتیاد به اینترنت، مشهد: انتشارات تمرین.
۳. پاشایی، فاطمه، علی رضا نیکبخت نصرآبادی و خسرو توکل (۱۳۸۷). «تجربه جوانان از زندگی با اینترنت»، مجله علوم رفتاری، دوره ۲، شماره ۴.
۴. پورشهریاری، مه‌سیما (۱۳۸۶). «مقایسه افسردگی، انزوای اجتماعی در ارتباطات خانوادگی دانش‌آموزان دختر کاربر و غیرکاربر اینترنتی دانشگاه الزهراء تهران»، مطالعات روان‌شناختی، دوره ۳، شماره ۲: ۶۷-۴۹.
۵. چلبی، مسعود و مهدی امیرکافی (۱۳۸۲). «تحلیل چندسطحی انزوای اجتماعی»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره ۲.
۶. حسن‌زاده رمضان، عباس رضایی و فاطمه رهایی (۱۳۹۱). «رابطه اعتیاد به اینترنت با پیشرفت تحصیلی و ویژگی‌های شخصیتی فراگیران»، مجله فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال سوم، شماره اول: ۱۰۷-۹۵.
۷. خالد، امیررستگار و فاطمه محمدیان (۱۳۹۲). «استفاده از اینترنت و احساس امنیت اجتماعی»، مطالعات فرهنگ و ارتباطات، سال چهاردهم، شماره ۲۲.
۸. خانجانی، زینب و سعیده اکبری (۱۳۹۱). «هیجان‌خواهی و وابستگی نوجوانان به اینترنت»، فصلنامه علوم تربیتی، سال پنجم، شماره ۲۰: ۷۵-۶۳.
۹. خسروجردی، محمود (۱۳۸۸). «بررسی اعتیاد اینترنتی در نوجوانان»، فصلنامه راهبرد، شماره ۵۳: ۲۱۵-۲۱۳.
۱۰. خسروی، زهره (۱۳۸۷). «مقایسه رابطه میان سازگاری اجتماعی اعتیاد به اینترنت و سلامت روان در خانواده‌های نظامی و غیرنظامی»، فصلنامه فرهنگی - دفاعی زنان و خانواده، شماره ۱۳.
۱۱. درگاهی، حسین و منصور رضوی (۱۳۸۶). «اعتیاد به اینترنت و عوامل مؤثر بر آن در ساکنان منطقه ۲ غرب تهران»، فصلنامه پایش، شماره ۳: ۲۷۲-۲۶۵.
۱۲. دهقان، علیرضا (۱۳۸۴). «قماربازی اینترنتی»، فصلنامه انجمن ایرانی و مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۲ و ۳: ۷۲-۴۵.
۱۳. سلطانی، مه‌ری (۱۳۸۸). «رابطه هویت و هیجان‌خواهی با اعتیاد اینترنتی» مجله علوم رفتاری، تهران، دوره ۴، شماره ۳.
۱۴. سلطانی، مه‌ری، حدیجه فولادوند و علی فتحی آشتیانی (۱۳۸۹). «رابطه هویت و هیجان‌خواهی با اعتیاد به اینترنت»، مجله علوم رفتاری، تهران، دوره ۳: ۱۹۷-۱۹۱.
۱۵. سلیمی، عظیمه، بهرام جوکار و روشنک نیک‌پور (۱۳۸۸). «ارتباطات اینترنتی در زندگی:

- بررسی نقش ادراک حمایت اجتماعی و احساس تنهایی در استفاده از اینترنت»، مطالعات روان‌شناختی، شماره ۳: ۱۷-۱.
۱۶. شایق، سمیه، حسین آزاد و هادی بهرامی (۱۳۸۸). «بررسی اعتیاد به اینترنت و رابطه آن با ویژگی‌های شخصیتی در نوجوانان تهرانی»، مجله علمی اصول بهداشت روانی، شماره ۲: ۱۵۸-۱۴۹.
۱۷. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۷). «روان‌شناسی و آسیب‌شناسی اینترنت»، فصلنامه روان‌شناسی در تعامل با دین، شماره ۱: ۱۴۲-۱۱۵.
۱۸. شولتز، دوان پی (۱۳۹۰). نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران: نشر ویرایش.
۱۹. عسگری، پرویز و فاطمه مرعشیان (۱۳۸۷). «رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و اضطراب کامپیوتر با اعتیاد به اینترنت در دانشگاه آزاد اسلامی اهواز»، مجله یافته‌های نو در روان‌شناسی، دوره ۲، شماره ۷: ۳۵-۲۳.
۲۰. علوی، سلمان (۱۳۸۹). «ارزیابی ملاک تشخیصی DSM - TVTR، برای تشخیص اعتیاد به اینترنت»، مجله علوم پزشکی زاهدان، دوره ۱۳، شماره ۶: ۳۳-۳۱.
۲۱. فرهمند، مریم (۱۳۸۷). «دختران و کاربرد اینترنت»، مطالعات زنان، شماره ۱۳۵: ۱۶۴-۴۱.
۲۲. قاسم‌زاده، لیلی، مهرناز شهرآرای و علیرضا مرادی (۱۳۸۶). «بررسی نرخ شیوع اعتیاد به اینترنت در دختران دبیرستانی شهر تهران و مقایسه دختران معتاد و غیرمعتاد به اینترنت در متغیرهای تنهایی، عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی»، فصلنامه مطالعات فرهنگی - دفاعی زنان، سال سوم، شماره ۱: ۲۸-۷.
۲۳. قره‌آقاجی، س. (۱۳۸۵). «اعتیاد به اینترنت»، روزنامه همبستگی، شماره ۱۵۹۹.
۲۴. گرینفیلد، دیوید (۱۳۸۴). «اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن»، مجله ره‌آورد نور، شماره ۱۲.
۲۵. گنجی، حمزه (۱۳۸۱). «ارزشیابی شخصیت»، نشر ساوان.
۲۶. محمدیگی، ابوالفضل و علی قضاوی (۱۳۸۸). «تأثیر وابستگی به اینترنت بر وضعیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک»، شماره ۴: ۱۰۲-۹۵.
۲۷. محمدی، اکرم و اسدالله نقدی (۱۳۸۹). «بررسی جامعه‌شناسی رابطه سرمایه اجتماعی و اعتیاد اینترنتی بین جوانان همدان»، شماره ۵: ۲۷-۱.
۲۸. محمدی، اکرم، اسدالله علیوردی و محسن کیانی (۱۳۸۹). «بررسی جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و اعتیاد اینترنتی در بین جوانان شهر همدان»، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره ۵: ۲۸-۱.
۲۹. محوی شیرازی، مجید (۱۳۸۷). «بررسی اعتبار و پایایی و هنجاریابی مقیاس هیجان خواهی زاکرمن با تغییرات بسته به فرهنگ»، ماهنامه علمی - پژوهشی دانشور رفتار، دانشگاه شاهد، سال پانزدهم، شماره ۲۸.
۳۰. معیدفر، سعید، حبیب پورگنابی و احمد گنجی (۱۳۸۸). «اعتیاد اینترنتی، علل و پیامدهای آن در بین جوانان شهر تهران»، مجله جهانی رسانه، شماره ۴.
۳۱. مک کوایل (۱۳۸۲). مخاطب‌شناسی، ترجمه مهدی منتظر قائم، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

اعتیاد اینترنتی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان ۲۱۱

۳۲. نوابخش، مهرداد (۱۳۸۹). «بررسی آثار اینترنت و موبایل در تغییر هویت جوانان ۲۹ - ۱۵ ساله استان مازندران»، مجله تخصصی جامعه‌شناسی، شماره اول: ۱۷۰ - ۱۴۵.
۳۳. ویزشفر، فاطمه (۱۳۸۴). «بررسی میزان اعتیاد به اینترنت در استفاده‌کنندگان از کافینت‌های شهر لار»، شماره ۲۶ و ۲۵: ۴۷ - ۳۲.

ب) منابع لاتین

1. Hardie, T. (2007). "Excessive Internet Use: The Role of Personality Loneliness and Social Support Network in Internet Addiction" *Australian Journal of Emerging Technologies and Society*, 5 (1): 34-47.
2. Pinar, Cicekoglup, Ender, Durualp and Enver, Durualp (2013). "Evelution of the Level of Internet Addiction Among 6-7 Grade Adolescents in term of Various Variables", *European journal of research on education*, No. 23: 22-28.
3. Wenbin, G. (2011). *Psychological and Behavioural Addicts*, Hangzhou china: http://pal.ist.psu.edu/cscw2011cpp/Ying_Ye_0107.pdf. pp 1-4.
4. Yong, C. K. (2001). "Sociopsychiatric Characteristics of Adolescents Who Use Computers To Excess", *Acta psychiatrica scandinavica*, vol. 104, No. 3: 217-220.

